

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Бердянський державний педагогічний університет
Інститут славістики Польської Академії наук (Польща)

НАУКОВІ ЗАПИСКИ
БЕРДЯНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: Філологічні науки

Випуск XIV

Бердянськ
2017

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Астаф'єв О. Г. – доктор філологічних наук, професор (Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

Зимомря І. М. – доктор філологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка)

*Друкується за рішенням вченої ради
Бердянського державного педагогічного університету
(протокол № 4 від 30.11.2017)*

**Рішенням Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України
збірник включений до Переліку наукових фахових видань України
(наказ МОН України від 6 листопада 2014 р. № 1279)**

Редакційна колегія:

Анісімова Н. П. – доктор філологічних наук, професор (Бердянськ);
Богдан В. В. – кандидат філологічних наук, доцент (Бердянськ); **Джельова А. С.** – доктор філології, головний асистент доктора (Пловдив, Болгарія); **Загороднова В. Ф.** – доктор педагогічних наук, професор (Бердянськ); **Зарва В. А.** – доктор філологічних наук, професор (Бердянськ), **головний редактор**; **Карабович Т.** – доктор гуманітарних наук, доцент (Люблін, Польща); **Колінько О. П.** – доктор філологічних наук, професор (Бердянськ); **Красовська Г.** – доктор габілітований гуманітарних наук, професор (Варшава, Польща); **Леміш Н. Є.** – доктор філологічних наук, доцент (Київ); **Новик О. П.** – доктор філологічних наук, професор (Бердянськ); **Сердюк А. М.** – кандидат філологічних наук, доцент (Бердянськ); **Сухомлинов О. М.** – доктор філологічних наук, професор (Бердянськ); **Філоненко С. О.** – доктор філологічних наук, професор (Бердянськ), **відповідальний секретар**; **Харлан О. Д.** – доктор філологічних наук, професор (Бердянськ), **заступник головного редактора**; **Христіанінова Р. О.** – доктор філологічних наук, професор (Запоріжжя), **заступник головного редактора**; **Цанов С. М.** – доктор філології, доцент (Шумен, Болгарія); **Циховська Е. Д.** – доктор філологічних наук, професор (Київ).

Н 34 Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки : [зб. наук. ст.] / [гол. ред. В. А. Зарва]. – Бердянськ : БДПУ, 2017. – Вип. XIV. – 192 с.

У збірнику вміщено наукові статті, присвячені актуальним проблемам мовознавства та літературознавства. Висвітлено проблеми лінгвістики тексту, дискурсології, дискурс-аналізу, когнітивної лінгвістики, лексикології та фразеології. Досліджено проблеми часопросторових вимірів літератури, поетики художнього тексту, теорії літератури і порівняльного літературознавства.

УДК 81:82–1/9:82.091:821.161.2
ББК 80я43

За зміст статей і правильність цитування відповідальність несе автор.

© Бердянський державний педагогічний університет, 2017
© Автори статей, 2017

**MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Berdyansk State Pedagogical University
Savic studies institute of Polish Academy of sciences (Poland)**

SCIENTIFIC PAPERS OF BERDYANSK STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY

Series: Philological sciences

Issue XIV

**Berdyansk
2017**

UDC 81:82–1/9:82.091:821.161.2
LBC 80я43
N 34

REVIEWERS:

Astafiev Olexandr, Doctor of Philology, Professor (Taras Shevchenko National University of Kyiv)

Zymomria Ivan, Doctor of Philology, Professor (Ivan Franko State Pedagogical University of Drohobych)

*It is published according to the resolution of the Academic Council
of Berdyansk State Pedagogical University
(protocol № 4 of 30.11.2017)*

**According to the resolution of Attestational board of the Ministry of education
and science of Ukraine this edition was included to the List of scientific
professional editions of Ukraine**

(Resolution of the Ministry of education and science of Ukraine № 1279 of 06.11.2014)

Editorial Board:

Nina Anisimova, Doctor of Philology, Professor (Berdyansk); **Valerii Bohdan**, Candidate of Philology, Associate Professor (Berdyansk); **Antoaneta Dzhelova**, Doctor of Philology, Chief Assistant Doctor (Plovdiv, Bulgaria); **Victoria Zagorodnova**, Doctor of Pedagogy, Professor (Berdyansk); **Victoria Zarva**, Doctor of Philology, Professor (Berdyansk), **Editor in Chief**; **Tadei Karabovych**, Doctor of Humanities, Associate Professor (Lublin, Poland); **Olena Kolinko**, Doctor of Philology, Professor (Berdyansk); **Krasovska Helena** – doctor of humanitarian sciences, professor (Warsaw, Poland); **Natalia Lemish**, Doctor of Philology, Associate Professor (Kyiv); **Olha Novik**, Doctor of Philology, Professor (Berdyansk); **Alla Serdiuk**, Candidate of Philology, Associate Professor (Berdyansk); **Oleksii Sukhomlinov**, Doctor of Philology, Professor (Berdyansk); **Sophia Filonenko**, Doctor of Philology, Professor (Berdyansk), **Executive Secretary**; **Olha Kharlan**, Doctor of Philology, Professor (Berdyansk), **Deputy Editor in Chief**; **Raisa Hrystianinova**, Doctor of Philology, Professor (Zaporizhzhya), **Deputy Editor in Chief**; **Strashymir Tsanov**, Doctor of Philology, Associate Professor (Shumen, Bulgaria); **Ellina Tsyhovska**, Doctor of Philology, Professor (Kyiv).

**N 34 Scientific papers of Berdyansk State Pedagogical University. Series:
Philological sciences** : [Collection of scientific papers] / [Chief editor
V. Zarva]. – Berdyansk : BSPU, 2017. – Issue XIV. – 192 p.

The collection contains research papers dedicated to the topical issues of literary criticism and linguistics. The questions of literature theory, comparative studies, the history of Ukrainian literature, development of tendencies, styles and genres of domestic and foreign literature and poetics of fiction are considered. The problems of cognitive linguistics, grammar, vocabulary and sociolinguistics are dealt with.

UDC 81:82–1/9:82.091:821.161.2
LBC 80я43

The authors assume responsibility for the contents of articles and accuracy of citation.

© Berdyansk State Pedagogical University, 2017
© Authors of the articles, 2017

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ

Коваленко Т. В. (Жовті Води). Роль української мови у сучасних міжкультурних комунікаційних процесах	9
Божко Я. Ю. (Запоріжжя). Соціолінгвістичний аспект сленгової лексики американського варіанту англійської мови	15
Khalabuzar O. A. (Berdiansk). Structural and semantic peculiarities of the phraseological units with the colouring semantics (on the material of the novel "The white dragon" written by Anne McCaffrey)	21
Тимкова В. А. (Вінниця). Формування культури професійного спілкування у майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи	28
Ерсьозоглу Р. (Київ). Актуальні аспекти навчання турецької мови в сучасних наукових пошуках	35

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ЛІТЕРАТУРИ

Гальчук О. В. (Київ). Пантелеймон Куліш як образ, тема і концепт у транспозитивній ліриці ХХ століття	43
Боговін О. В. (Бердянськ). Поняття "код" у термінологічному апараті літературознавчих методологій: версія Умберто Еко	53
Волик Н. А. (Мариуполь). "Ода торжественная на сдачу города Гданска" В. Третьяковского как воплощение риторико-культурного кода XVIII столетия	60
Журавська О. В. (Київ). Мотиви трансцендування й трансгресії в "ірреальному" хронотопі героя химерного роману	68
Школа І. В. (Бердянськ). "Дон Кіхот" М. Сервантеса: еволюція критичної та літературної рецепції	77

ІСТОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ

Солецький О. М. (Івано-Франківськ). Давня українська література "в" та "поза" контекстом національної психоісторії	86
Мітракова О. О. (Бердянськ). Орфей у рецепції Івана Франка	95
Александрова Г. О. (Бердянськ). Саморух В. Будзиновського: від політика до письменника	101
Варданян М. В. (Кривий Ріг). Між життям і смертю: "голодова" проблематика в українській діаспорній дитячій літературі	108
Луцій С. І. (Київ). Історичні романи Ю. Косача 1960-х – 1980-х років	114
Назімова К. А. (Бердянськ). Образна система роману Анатолія Дімарова "І будуть люди"	120

УДК 81'271 : 338.46

Тимкова В. А.,
кандидат філологічних наук, доцент,
Вінницький національний аграрний університет,
tymkova_v@ukr.net

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ

Анотація

У публікації проаналізовано актуальний стан розвитку культури професійного спілкування у майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи. Розглядаються підходи науковців до визначення сутності та складових професійної культури фахівців різних галузей. Подано методичний матеріал, необхідний для формування культури професійного спілкування фахівців готельно-ресторанної справи у процесі вивчення курсу української мови за професійним спрямуванням.

Ключові слова: культура професійного спілкування, готельно-ресторанна справа, сфера обслуговування, професійна підготовка, норми літературної мови.

Summary

The actual state of the development of professional communication culture of hotel and restaurant business at future specialists has been analyzed in the article. The scientific approaches to the definition of the professional culture essence and its components for specialists of different branches are considered.

Key words: culture of professional communication, hotel and restaurant business, sphere of service, professional training, norms of literary language.

Постановка проблеми. На сьогодні в Україні вдосконалюється система підготовки фахівців сфери обслуговування відповідно до вимог професійної освіти. Під час професійної підготовки фахівців даної галузі у вищій школі обов'язковою умовою навчання і майбутньої професійної діяльності є знання основ різних видів спілкування та оволодіння культурою професійного спілкування. Сформуванню культури професійного спілкування у студентів можливо на заняттях з української мови за професійним спрямуванням, під час яких розв'язуються питання розвитку особистості, формування комунікативних навичок, удосконалення словникового складу майбутніх фахівців сфери обслуговування.

Готельно-ресторанна галузь відноситься до однієї з успішних сфер життя, яка перспективно розвивається та вимагає підготовки фахівців, які б володіли відповідними особистісними та професійно значущими якостями. При підготовці фахівців з даної сфери необхідно враховувати, що в майбутньому їм доведеться розв'язувати численні завдання відповідно до сучасних теоретичних надбань та передового досвіду, наближення до світових вимог і стандартів, враховуючи сукупність функцій прав та обов'язків спеціаліста. Фахівці готельно-ресторанної

справи повинні уміти використовувати оригінальні методи роботи, творчу ініціативу, володіти всіма мовними нормами професійного спілкування.

Аналіз актуальних досліджень. Формування культури особистостей розглядали у своїх наукових працях такі вчені: О. Бодальов, Г. Чайка, Т. Чмут, О. Уваркіна та інші. Культуру спілкування у студентів вищих навчальних закладів досліджували вітчизняні науковці Т. Рукас [9], С. Амеліна [1], С. Бородай, Л. Босова, Н. Колєтвінова, М. Лукашевич, В. Рябченко, Л. Червона тощо. Незважаючи на досить широке висвітлення проблеми формування культури професійного спілкування, на сьогодні відсутні дослідження, в яких було б розроблено систему формування культури професійного спілкування у майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи.

Мета статті – проаналізувати рівень сформованості культури професійного спілкування у майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи, напрацювати методичний матеріал, необхідний для формування мовнокомунікативної професійної компетенції спеціалістів сфери обслуговування.

Культура мови лежить в основі культури мовлення, що полягає в умінні адекватно використовувати мовні засоби в різних умовах спілкування. Аналіз наукових праць учених (О. Ахманова, Н. Бабич, Б. Головін, М. Ілляш, М. Пентилюк, Т. Рукас, В. Русанівський, Л. Скворцов та ін.) дозволив стверджувати, що для працівників галузі обслуговування важливими якостями мовлення є правильність, точність, логічність, доречність, майстерність, свідомість, насиченість інформацією та професійними термінами, виразність дикції, милозвучність.

Культуру мовлення найчастіше визначають як досконале володіння нормами літературної мови. Культура мови визначає нормативність мови, її відповідність тим вимогам, що висуваються суспільством. Культура мови, на думку Б. Головіна, полягає у розвитку її лексики та синтаксису, багатстві семантики, різноманітті її інтонацій і т.д. Він вважає, "...чим більше розвинута, багатша система мови, тим більші можливості варіювати мовні структури, забезпечувати найкращі умови комунікативного мовного впливу" [3, 182].

Українська мова за професійним спрямуванням в аграрному закладі має практичний напрям, тому через систему вправ і завдань, роботу з фаховими текстами, які покликані сформувані у студентів практичні навички дотримання норм сучасної літературної мови, відбувається процес удосконалення культури професійного спілкування. У даній публікації ми пропонуємо деякі вправи і завдання, які стануть у нагоді під час засвоєння норм сучасної української літературної мови.

Завдання 1. Відредагувати поданий текст, дотримуючись норм літературної мови. *Одним з відомих блюд в світі стало японське блюдо*

“суші”, невеликі рулетики з норі (висушених морських водорослей), начинені рисом з начинками. З овочів самого більшого поширення набули капуста, огірки, редиска, ріпа, баклажани, картопля, соя. Чисельні національні блюда готують з морепродуктів: молюсків, кальмарів, восьминогів, крабів, креветок, морських водорослей, зокрема морської капусти.

Великого поширення в Японії набули і боби (тофу і місо). Тофу – це бобовий сир, що складається з соєвого білку і нагадує по виду сир. Японці вважають за краще вживати його на сніданок. Місо – в'язка маса, яка готується з соєвих бобів, для чого їх спочатку перемелюють, варять і для бродіння додають дріжджі. Місо є основою для всіляких супів.

Фахова спрямованість посідає вагомe місце у системі підготовки майбутніх спеціалістів готельно-ресторанної справи. Узгодженість теоретичних і практичних дій під час їхньої підготовки, систематичність і наступність у змісті, прийомах і методах навчання забезпечують цілісність навчально-виховного процесу, в результаті якого студенти дістають ґрунтовну базу теоретичних знань і практичних навичок роботи з фахових дисциплін.

У сучасній філософській літературі значне місце посідають розробки проблем співвідношення суспільних взаємин, діяльності і спілкування, ролі та значення спілкування у формуванні життєдіяльності особистості. Найбільш повно і концептуально ці питання висвітлені у роботах О. Буєвої і М. Кагана [2; 6], позиції яких відображають дві різні тенденції.

М. Каган [6] виділив такі необхідні й достатні, на його думку, види діяльності: перетворювальну, пізнавальну, ціннісно-орієнтовану і комунікативну. Підставою для їхнього виділення є цілі, що виникають внаслідок взаємодії суб'єкта з об'єктом. Глибокий і різнобічний аналіз співвідношення категорій спілкування і соціальних відносин застосувала Л. Буєва [2]. Вона робить висновок, що “спілкування є безпосередньо наочна реальність і конкретизація суспільних відношень, їхня персоніфікація, особистісна форма” [2, 87]. Розглядаючи педагогічні дослідження проблеми спілкування, можна зробити висновок, що в більшості спілкування розглядається як особливий вид діяльності у руслі концепції відносин.

Вивчаючи наукову літературу, ми знайшли різні погляди на сутність людського спілкування. Так, на думку професора Б. Ломова, людське “спілкування не може розглядатися як діяльність, тому що в спілкуванні реалізується система відносин – відносин людини до людини” [8]. О. Ковальов розуміє спілкування як мовний зв'язок між людьми, співбесіду, переписку [7]. У цих підходах не береться до уваги різноманітність комунікативних зв'язків людей через спільну діяльність,

поведінку, залишаються нерозглянутими невербальні засоби спілкування (у міміці, пантомімі), у комунікативності особистісних якостей.

Як показує життєвий досвід, кожна людина спілкується з іншими людьми, але вона не завжди повною мірою використовує свій комунікативний потенціал. Усі вміють говорити, переконувати. Але не всі роблять це належним чином у різноманітних ситуаціях спілкування. Найчастіше не вистачає вмінь, необхідних для досягнення бажаного ефекту впливу. Висока культура спілкування передбачає вміння найбільш ефективно користуватися різноманітними засобами впливу, максимально реалізовувати свій комунікативний потенціал.

Тому-то особливу увагу на практичних заняттях звертаємо на поповнення лексичного складу майбутнього фахівця сфери обслуговування, урізноманітнення висловлюваної думки. З цією метою пропонуємо скласти рекламу закладу сфери обслуговування (ресторану, готелю, кав'ярні), чи то перекласти текст українською мовою, підготувати повідомлення про особливості світського етикету в країнах Сходу. Наприклад:

Посуда для японской кухни очень разнообразна, общей её чертой является стремление к изящности, эстетичному виду. Для тарелок, чаш, соусников придаётся особое значение удобству удержания посуды в одной руке, так как, в силу японского застольного этикета, эту посуду при еде принято держать в руках. Форма и расцветка японской посуды может быть самой разнообразной. Тарелки и соусники могут быть круглые, овальные, прямоугольные, ромбические, более сложных форм, имитирующих различные предметы, например, в форме лодки или листа дерева.

Для японской посуды не существует понятия “столового сервиза”, то есть специально подобранного полного набора однотипной посуды на определённое число персон; посуда может быть самой разной по форме, размерам и расцветке, её разнообразие является одним из элементов, формирующих характерный внешний вид японского стола. Тем не менее, выпускаются наборы столовых предметов, например, наборы для суши, состоящие из тарелки и соусника, выполненных в одном стиле, или набор пиал с чайником или без такового. Можно встретить в продаже и “японский столовый сервиз”, но это уже – смесь японской посуды с европейскими традициями, для самой Японии нехарактерная.

Професійне спілкування студентів навчальних закладів сфери обслуговування вимагає вмінь добирати слова і будувати речення так, щоб найточніше передавати зміст висловлювання; прагнути, щоб зміст сказаного або написаного був переданий точно, зрозуміло. Справжнім спеціалістом, творчою особистістю студент стане тоді, коли він оволодіє високою кваліфікацією, професійним спілкуванням, мовним етикетом.

Саме ці ознаки формують рівень культури професійного спілкування студентів вищих навчальних закладів сфери обслуговування [4, 11]. Робота над удосконаленням норм сучасної літературної мови повинна здійснюватися систематично, цілеспрямовано, протягом усього періоду формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи. Відтак з метою збагачення словникового складу студентів, вміле використання лексем за конкретної ситуації спілкування пропонуємо наступне завдання на редагування речень:

1. Професія офіціанта чи бармена-офіціанта має ряд привілеїв, які можуть бути невидними одразу. 2. Тим, хто хоче стати колегою Валерії, дівчина радить таке: “Будьте сміливими і не забувайте посміхатися, адже це кидається у вічі відразу”. 3. Проте запомніть: про роботу ліпше говорити безпосередньо із менеджером чи навіть хазяїном закладу, бо інші робітники, почувши конкуренцію, можуть вам одразу відказати. 4. Главне в професії офіціанта – це не вміння вірно зварити кофе чи налити сік у потрібній кількості, це здібність зробити так, щоб людині було затишно і приємно знаходитися в закладі, де ти працюєш. 5. Крім того, працюючи на такій роботі, ви врядлі зможете відчутти себе самотнім, адже співрозмовника знайти надзвичайно легко. 6. А дякуючи тому, що під час роботи ви завжди знаходитеся в русі, вам навряд чи прийдеється зіштовхнутися із проблемами позвоночника.

Спеціалісти означеної галузі найчастіше послуговуються діалогічним мовленням, оскільки їх робота полягає насамперед у задоволенні потреб клієнтів, що передбачає процес діалогічного спілкування. Для професійного спілкування діалог служить тим містком, що об'єднує працівника сфери обслуговування й клієнта, допомагає відтворити повноцінну картину культури україномовного спілкування за фахом.

Професійне мовлення виявляється в мовленнєвій діяльності особистості і є одним із чинників загальної культури людини, тому формування культури професійного спілкування студентів освітніх закладів сфери обслуговування тісно пов'язане з формуванням мовної особистості. Важливе значення в процесі формування культури спілкування відіграють пам'ять, увага, увага тощо. Наразі у формуванні професійного спілкування необхідно враховувати індивідуальні психологічні особливості особистості кожного студента; формувати основу орієнтації на конкретну мовленнєву дію, створювати сприятливий психологічний клімат в аудиторії, зацікавлювати студентів змістом навчального матеріалу, виробити інтерес до плідної роботи над собою взагалі і професійного мовлення зокрема. Рівень володіння культурою професійного спілкування – запорука й умова формування професійної компетенції студента, реалізація його в суспільстві як особистості й фахівця [4, 9].

Текстові матеріали на практичних заняттях повинні мати виразне фахове спрямування. Наприклад, у наведеному нижче завданні необхідно відредагувати речення, пояснити характер помилок:

1. *Мій брат являється керуючим готельного комплексу “Гостевія”.*
2. *Закон гарантує компенсацію витрат, пов’язаних із командировкою.*
3. *На протязі відпочинку у затишному готелі “Історія” ви отримаєте безмежне задоволення від чистого гірського повітря, чудової природи та катання на лижах.*
4. *Підписка на журнал “Ресторатор” здійснюється у будь-якому поштовому відділенні вашого міста.*
5. *В кондитерській ресторану на ваш заказ зроблять напролюд вкисні тортів до будь-якого свята.*
6. *Витончене меню, приємні ціни та інтер’єр нашого кафе допоможуть відчувати себе справжнім європейцем.*

Для фахівців сфери обслуговування, які здійснюють організаційно-управлінську діяльність у сфері виробництва і технологій, практичну значущість мають навички й уміння грамотного та ефективного використання мовних засобів для вилучення, оброблення, продукування і ретрансляції спеціальної інформації відповідно до потреб професійного спілкування.

Висновки. Фахівець із вищою освітою за визначенням має належати до еліти українського суспільства, бути носієм високої духовності та культури, прикладом для інших, зокрема й своїх підлеглих, володіти нормами сучасної української літературно мови. Літературна мова – то головний двигун розвитку духовної культури народу, то найміцніша основа її [5, 16].

Глобалізаційні процеси в сучасному українському суспільстві однозначно впливають на формування українськомовної особистості, що піддається сильному впливу негативних об’єктивних чинників. Отже, культура професійного спілкування – це невід’ємна складова ефективної професійної діяльності фахівців готельно-ресторанної справи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амеліна С. М. Теоретико-методичні основи формування культури професійного спілкування студентів вищих аграрних навчальних закладів : дис. ... доктора педагогічних наук : 13.00.04 / С. М. Амеліна. – Харків, 2008. – 575 с.
2. Буева Л. П. Человек: деятельность и общение / Л. П. Буева. – М. : Мысль, 1978. – 215 с.
3. Головин Б. И. Основы культуры речи / Б. И. Головин. – М. : Высшая школа, 1988. – 319 с.
4. Довженко І. В. Формування культури україномовного спілкування у майбутній професійній діяльності фахівців сфери обслуговування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 “Теорія та методика навчання (українська мова)” / І. В. Довженко. – Херсон : ХДУ, 2008. – 19 с.
5. Іван Огієнко (митрополит Іларіон). Рідна мова / Упорядник, автор передмови та коментарів М. С. Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2010. – 436 с.
6. Каган М. С. Философия культуры : [учебное пособие] / М. С. Каган. – СПб., 1996. – 415 с.

7. Ковалев А. Г. Коллектив и социально-психологические проблемы руководства / А. Г. Ковалев. – М. : Политиздат, 1975. – 132 с.

8. Ломов Б. Ф. Категория общения и деятельность в психологии / Б. Ф. Ломов. – М. : Наука, 1975. – 203 с.

9. Рукас Т. П. Формування культури ділового мовлення в майбутніх інженерів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 “Теорія та методика навчання (українська мова)” / Т. П. Рукас. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 1999. – 21 с.

10. Хаснуллина Н. Х. Формирование профессионально-ценностных ориентаций у будущих менеджеров ресторанного и гостиничного сервиса : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Нэлли Хисматуллаевна Хуснуллина. – Челябинск, 2010. – 192 с.

Стаття надійшла до редакції 11 листопада 2017 року